

Сучасні підходи до визначення конкурентоспроможності банку

Бондаренко А.Ф.

кандидат технічних наук,
доцент кафедри управління та фінансово-економічної безпеки
Навчально-наукового інституту бізнес-технологій «УАБС»
Сумського державного університету

Гребінь В.В.

студент
Навчально-наукового інституту бізнес-технологій «УАБС»
Сумського державного університету

У статті досліджено конкурентні позиції банків-лідерів по відношенню один до одного у сфері українського ринку банківських послуг, а саме ПАТ КБ «Приватбанк» та ПАТ «Ощадбанк»; визначено ефективність їх діяльності з точки зору інструментарію фінансового аналізу; проведено аналіз на ринку за допомогою маркетингових показників; визначено рівень надійності даних фінансово-кредитних установ з урахуванням ступеня відповідності нормативам Національного банку України.

Ключові слова: конкурентоспроможність, ринкова частка, адекватність регулятивного капіталу, рентабельність активів, рентабельність власного капіталу.

Бондаренко А.Ф., Гребень В.В. СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ БАНКА

В статье исследованы конкурентные позиции банков-лидеров по отношению друг к другу в сфере украинского рынка банковских услуг, а именно ОАО КБ «Приватбанк» и ОАО «Ощадбанк»; исследована эффективность их деятельности с точки зрения инструментария финансового анализа; проведен анализ на рынке с помощью маркетинговых показателей; определен уровень надежности данных финансово-кредитных учреждений с учетом уровня соответствия нормативам Национального банка Украины.

Ключевые слова: конкурентоспособность, рыночная доля, адекватность регулятивного капитала, рентабельность активов, рентабельность собственного капитала.

Bondarenko A.F., Hrebin' V.V. MODERN APPROACHES TO THE DEFINITION OF COMPETITIVENESS OF THE BANK

The article investigated the competitive position of banks-leaders against each other in the sphere of the Ukrainian banking services market, namely PJSC CB "Privatbank" and JSC "Oschadbank"; determined their effectiveness from the point of view of financial analysis tools; analyze the market using marketing metrics, and determines the level of reliability of these financial institutions; given the degree of conformity to the regulations of the National Bank of Ukraine.

Keywords: competitiveness, market share, regulatory capital adequacy, return on assets, return on equity.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Станом на 1 липня 2017 року на вітчизняному банківському ринку, згідно з даними Національного банку України, склалась ситуація, коли першість за активами належить двом державним банкам, а саме ПАТ КБ «Приватбанк» та ПАТ «Ощадбанк». Ці фінансово-кредитні установи представляють стратегічний інтерес для держави, адже займають солідну частку банківського ринку, здійснюють більшість розрахунків та акумулюють велику частку депозитів населення і тимчасово вільних коштів суб'єктів господарювання. Тобто неплатоспроможність цих установ обернеться системною кризою не

тільки для банківської системи, але й для економіки загалом. Також викликають певний науковий інтерес конкурентні позиції цих установ на ринку, перш за все по відношенню один до одного, адже два банки є досить відомими та мають солідний статус як серед звичайних громадян, так і в бізнес-колах. Саме тому на фоні цієї ситуації постає нагальна потреба кількісного та якісного оцінювання позицій цих установ на ринку, виявлення їх конкурентних переваг та недоліків з точки зору інструментарію як класичного маркетингу, так і законодавства НБУ.

Наукова новизна роботи полягає в необхідності маркетингового аналізу конкурентних

позицій банків-лідерів на українському ринку банківських послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З урахуванням специфічності та динамічності цієї тематики розробкою означеної теми займаються спеціальні рейтингові агентства, такі як "Fitch Ratings" та "Standard & Poor's". Окрім того, теоретичними та практичними дослідженнями у визначенні конкурентоздатності банків займалися В. Геєць, О. Барановський, Т. Васильєва, А. Гриценко, С. Дробішевський, А. Єпіфанов, І. Івасів, В. Катасонов, С. Козьменко та інші вчені.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Головною метою статті є проведення аналізу та визначення абсолютного лідера на ринку банківських послуг України з використанням інструментарію аналізу конкурентних переваг банків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінювання рівня конкурентоспроможності – це надскладна робота, оскільки, по-перше, в конкурентоспроможності фіксуються всі показники якості та ресурсомісткості роботи всього персоналу на всіх стадіях життєвого циклу об'єкта, а по-друге, сьогодні відсутні міжнародні документи, методичні розробки з оцінювання конкурентоспроможності різних об'єктів, зокрема банків [1, с. 192].

Одним з основних показників, який характеризує конкурентні позиції підприємства на ринку, є ринкова частка (РЧ). Цей показник дає уявлення про відсоток ринку, який контролює суб'єкт господарювання. Відповідно до нього можна говорити про масштаби діяльності установи та рівень її ефективності в минулих роках. У зв'язку зі специфікацією банківського бізнесу в розрахунку будуть приймати участь не обсяги продажу та ємність ринку, а активи досліджуваного банку та систем загалом. Банківські активи уособлюють обсяги розміщення залучених та власних ресурсів, є підставою для всебічного аналізу банку з боку центрального банку, акціонерів, керівництва та портфельних інвесторів. У зв'язку з цим формула, скоригована на специфічність банківської справи, матиме такий вигляд (1):

$$\text{Ринкова частка} = \frac{\text{Активи окремого банку}}{\text{Активи банківської системи}} \cdot (1)$$

У контексті вищезазначеного проведемо розрахунок ринкової частки для ПАТ КБ «Приватбанк» станом на 1 липня 2017 року:

$$\text{Ринкова частка} = \frac{230953162}{1253200438} \times 100\% = 18,4\% .$$

Розрахований показник підтверджує той факт, що банк займає досить значну частку ринку банківських послуг у банківській сфері України.

Аналогічно визначимо частку ринку для ПАТ «Ощадбанк» на 1 липня 2017 року:

$$\text{Ринкова частка} = \frac{220722796}{1253200438} \times 100\% = 17,6\% .$$

Щодо «Ощадбанку», то він також мав солідну частку ринку банківських послуг України.

Два найбільші українські банки займають велику частку вітчизняного ринку банківських послуг. Така ситуація може спровокувати олігопольне становище вищезазначених банків на банківському ринку України.

Розрахуємо різницю між двома показниками:

$$18,4\% - 17,6\% = 0,8\% .$$

Різниця є невеликою, але через масштабність активів банківської системи України у вартісному виразі ця різниця буде вагомою (може бути, що вищенаведений відсотковий результат тотожний частці певного невеликого банку на ринку).

Оскільки два досліджувані банки перебувають цілком у власності держави, необхідно провести аналогічний аналіз по відношенню до суми активів за банками із державною формою власності.

З урахуванням вищенаведеного для ПАТ «Ощадбанк» ця частка становить:

$$\begin{aligned} \text{РЧ серед банків з державним капіталом} &= \\ &= \frac{220722796}{686308141} \times 100\% = 32,1\% . \end{aligned}$$

Аналогічно розрахуємо цей показник для ПАТ КБ «Приватбанк»:

$$\begin{aligned} \text{РЧ серед банків з державною часткою} &= \\ &= \frac{230953162}{686308141} \times 100\% = 33,6\% . \end{aligned}$$

З урахуванням вищенаведених розрахунків «Ощадбанк» володіє майже третиною всіх активів по банкам із державною часткою, «Приватбанк» – більше третини. Можемо зробити очевидний висновок, що значна частка капіталу держави в банківській сфері перебуває в розпорядженні двох банків.

Для порівняння конкурентних позицій на ринку серед двох фірм визначають відносну ринкову частку (ВРЧ), яка є обсягом продажів однієї фірми по відношенню до аналогічного показника іншої (2):

$$\text{ВРЧ} = \frac{\text{Ринкова частка фірми } x}{\text{Ринкова частка фірми } y} \cdot (2)$$

Показник дає змогу побачити, наскільки одна фірма перевищує іншу у відносних показниках. Розрахуємо ВРЧ для банків-лідерів України. За базу порівняння візьмемо «Приватбанк» як банк із найбільшою ринковою часткою:

$$\text{ВРЧ} = \frac{17,6}{18,4} = 0,956.$$

Відносна ринкова частка менше одиниці. Очевидно, що «Ощадбанк» відстає на ринку від свого конкурента.

Щорічно Національний банк України встановлює показники нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу. Це економічний норматив Н2, встановлений Національним банком України, що відображає здатність банку своєчасно та в повному обсязі розраховуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій торгового характеру. Чим вище значення показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу, тим більше частка ризику, яку беруть на себе власники банку. І навпаки, чим нижче значення показника, тим більше частка ризику, що приймають на себе кредитори [2].

Цей норматив повинен становити не менше 10% для кожного банку.

У річному звіті за 2016 рік ПАТ «Ощадбанк» наводить такі показники. Протягом 2015 та 2016 років Банк дотримувався вимог Національного банку України щодо нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2), значення якого на кінець дня 31 грудня 2016 року становило 10,73% (31 грудня 2015 року цей показник дорівнював 11,47%) за нормативного значення не менше 10% [3, с. 67].

ПАТ «Приватбанк» наводить таку статистику: «Коефіцієнт достатності (адекватності) регулятивного капіталу на 31 грудня 2016 року становить 2,10%» [4, с. 63].

ПАТ «Ощадбанк» цілком виконує вимоги достатності капіталу перед Національним банком України, чого не можна сказати про «Приватбанк». Це означає, що за активами він став ризикованим для вкладників з точки зору НБУ та потребував серйозної докапіталізації. Саме так пояснюється націоналізація цієї установи у грудні 2016 року з урахуванням системності та стратегічного значення банку для держави. Оскільки «Приватбанк» за формою власності є державним, вклади фізичних та юридичних осіб цілком гарантовані державою. Можна сказати, що державна форма власності стала

своєрідним щитом як для вкладників, так і для самого банку, адже гарантування вкладів з боку держави зміцнить конкурентні позиції на ринку та посилить довіру клієнтської бази.

Ефективність діяльності банку вимірюють за допомогою двох основних відносних показників, а саме рентабельності активів та рентабельності власного капіталу. Рентабельність активів свідчить про рівень прибутковості розміщених ресурсів банку. Методологія розрахунку рентабельності активів наведена у такій формулі (3):

$$\text{Рентабельність активів} = \frac{\text{Фінансовий результат за звітний період}}{\text{Середньозважені активи за звітний період}} \quad (3)$$

Користуючись вищенаведеною формулою, розрахуємо рентабельність активів для «Приватбанку»:

$$\text{Рентабельність активів} = \frac{-2908013}{230953162} \times 100\% = -1,2\%.$$

Активи є нерентабельними та збитковими. Аналогічно визначимо цей показник для «Ощадбанку»:

$$\text{Рентабельність активів} = \frac{306044}{220722796} \times 100\% = 0,1\%.$$

Показник констатує той факт, що активи є низькорентабельними, але не збитковими.

Рентабельність власного капіталу обчислюється для аналізу прибутковості власних ресурсів банку. Показник розраховується за такою формулою (4):

$$\text{Рентабельність власного капіталу} = \frac{\text{Фінансовий результат за звітний період}}{\text{Середньозважений ВК за звітний період}} \quad (4)$$

Користуючись наведеною методологією, обчислимо показник рентабельності власного капіталу для «Ощадбанку»:

$$\text{Рентабельність ВК} = \frac{306044}{25866370} \times 100\% = 1,1\%.$$

Низьке відсоткове значення демонструє малорентабельний власний капітал. Варто зазначити, що на 1 липня 2017 року банк мав непокритий збиток розміром 21 805 396 тис. грн., що зменшувало значення власних ресурсів на цю суму.

Продовжуючи розрахунки, визначимо рентабельність власного капіталу для «Приватбанку»:

$$\text{Рентабельність ВК} = \frac{-2908013}{10724444} \times 100\% = -27,11\%.$$

Аналізуючи результат, можемо зробити висновок про збитковість власного капіталу. Це значення більшою мірою визначене великим непокритим збитком у розмірі 178 888 239 тис. грн., що зумовило зменшення ВК на відповідну суму та дало імпульс для збитковості власних ресурсів.

Розрахуємо динаміку рентабельності активів поквартально з 1 січня 2016 року (табл. 1).

Протягом аналізованого періоду рентабельність активів «Ощадбанку» залишалась надто малою, а станом на 1 січня 2016 року вона є збитковою. Головним чином мала ефективність активів спричинена низькими прибутками порівняно з величиною активів. Середня рентабельність за досліджувані часові рамки наведена нижче:

$$\text{Середня рентабельність} = \frac{(-7,70) + 0,06 + 0,2 + 0,3 + 0,25 + 0,06}{6} = -1,1\%$$

Розрахований показник свідчить про те, що в середньому активи були збитковими. Рентабельність активів ПАТ КБ «Приватбанк» знаходилась також на досить низькому рівні, за винятком аномального явища у IV кварталі 2016 року, коли рентабельність активів упала більш ніж в 61 раз та становила -61,1%. Цікавою є тенденція, що в наступному кварталі показник знову став малорентабельним, але не збитковим. Аномалія на 1 січня 2017 року обумовлена непокритим збитком у розмірі 164 471 701 тис. грн. Розрахуємо середню рентабельність за наведені квартали:

$$\text{Середня рентабельність активів} = \frac{0,3 + 0,07 + 0,1 + 0,29 + (-61,1) + 0,06}{6} = -10\%$$

Середня рентабельність активів склала -10%, тобто активи є збитковими, а сам банк є непривабливим для інвестицій.

Конкуренентоспроможність банку багато в чому залежить від ефективної комунікації з клієнтом. А рівень комунікації визначається кількістю відділень банків, терміналів самообслуговування, банкоматів, наявністю дистанційного обслуговування, інтернет-банкінгу та якістю обслуговування у відділеннях. У табл. 2 представлено матеріальні та нематеріальні атрибути рівня комунікації з клієнтом.

«Приватбанк» є абсолютним лідером у кількості банкоматів та пластикових карток. За кількістю відділень «Ощадбанк» випереджає свого конкурента. Варто зазначити, що значна кількість банкоматів та терміналів самообслуговування певною мірою знімає необхідність тримати великі штати співробітників, тим самим знижуючи собівартість наданих послуг. Однак через «Ощадбанк» щомісячно проходять сотні тисяч платежів за житлово-комунальні послуги, штрафи та інші трансакції, які вимагають наявності широкої мережі відділень, оскільки основну кількість клієнтури цього банку складають люди середнього та похилого віку, більшість яких не звикла самообслуговуватись або обслуговуватись дистанційно.

Таблиця 1

Динаміка рентабельності активів ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ КБ «Приватбанк» з 1 січня 2016 року по 1 квітня 2017 року, %

Дата поквартально	ПАТ «Ощадбанк»	ПАТ КБ «Приватбанк»
1 січня 2016 року	-7,7	0,3
1 квітня 2016 року	0,06	0,07
1 липня 2016 року	0,2	0,1
1 жовтня 2016 року	0,3	0,29
1 січня 2017 року	0,25	-61,1
1 квітня 2017 року	0,06	0,06

Таблиця 2

Кількість банкоматів та терміналів самообслуговування, карток, відділень у розрізі «Ощадбанку» та «Приватбанку» станом на 1 квітня 2017 року, штук [5]

	ПАТ КБ «Приватбанк»	ПАТ «Ощадбанк»
Банкомати та термінали самообслуговування	20 546	2 814
Картки	17 081 913	5 417 043
Відділення	2 247	3 528
Наявність інтернет-банкінгу	+	+

Відсоткові ставки за найпоширенішими банківськими продуктами в ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ КБ «Приватбанк» станом на 26 листопада 2017 року, %

Банківський продукт	Річна відсоткова ставка, %		Термін кредитування, роки	
	ПАТ «Ощадбанк»	ПАТ КБ «Приватбанк»	ПАТ «Ощадбанк»	ПАТ КБ «Приватбанк»
Кредит на житло на вторинному ринку	19,9	19,9	до 20	до 20
Кредит на нове авто	від 0,1	від 18	до 7	до 5
Поповнення обігових коштів (кредитна лінія)	від 17	90 днів – 19; 180 днів – 20	до 3	до 1
Овердрафт	від 17	19–20,5	–	до 1 місяця
Строкові депозити	13–14	10–15	1–18 місяців	1–24 місяців

Джерело: складено автором на основі [6; 7]

Оскільки два найбільші українські банки контролюють велику частку ринку, між ними повинна точитись жорстка цінова конкуренція. В табл. 3 наведено відсоткові ставки за основними банківськими продуктами.

Проаналізувавши табл. 3, можемо зробити висновок, що «Ощадбанк» має нижчі відсоткові ставки по деяким видам кредиту. Зокрема, за автокредити відсоток бере початок зі значення в 0,1% річних, тоді як в «Приватбанку» автокредити клієнти можуть взяти під 18% річних. Загалом «Ощадбанк» пропонує нижчі відсоткові ставки як по депозитам, так і по кредитах, «Приватбанк» – вищі ставки по кредитах. За терміном кредитування ПАТ «Ощадбанк» проводить більш гнучку політику, даючи змогу клієнтам виплачувати довше, але менше за відповідний період. З урахуванням низької купівельної спроможності українських домашніх господарств та суб'єктів господарювання ціновий фактор конкуренції є дуже важливим, а «Ощадбанк» у цьому факторі тримає першість.

Висновки з цього дослідження. У процесі дослідження з'ясовано, що «Приватбанк» володіє більшою часткою вітчизняного банківського ринку, ніж його конкурент. З урахуванням невеликого розриву в різниці двох ринкових часток банк-лідера на ринку не зможе монопольно встановлювати ціни та регулювати обсяги активів в системі. За нормативом Н2 «Ощадбанк» виявився надійним та безризиковим, чого не можна сказати про «Приватбанк», регулятивний капітал якого перебуває у великому дефіциті по відношенню до обсягу активів. Однак гарантованість вкладів державою робить цю конкурентну ваду непомітною. У короткостроковій перспективі єдиний акціонер цього банку, тобто держава, докапіталізує банк. За поточ-

ними даними «Ощадбанк» мав низькорентабельні активи та власний капітал. Це обумовлене перш за все неякісним та ризикованим кредитним портфелем цього банку та низькою динамікою росту економіки. Натомість «Приватбанк» має збиткові активи та власний капітал. Динаміка рентабельності активів по двом банкам засвідчує збитковість розміщених ресурсів. У «Приватбанку» збитковість діяльності набагато більше, ніж у конкурента. Тобто, незважаючи на свою системність та велику частку на ринку, два банки не є привабливими для інвесторів. Беручи до уваги комунікацію з клієнтом, можемо сказати, що «Приватбанк» тримає першість, оскільки має більшу кількість технічних засобів самообслуговування та пластикових карток. З урахуванням світової банківської тенденції до дистанційного обслуговування правильність твердження очевидна. Детально аналізуючи рівень відсоткових ставок по основним банківським продуктам, маємо сказати, що першість тримає «Ощадбанк», оскільки ставки по наймасовішим кредитним продуктам нижчі з можливістю довшого погашення. Загалом важко виділити лідера. З точки зору стратегії конкурентні переваги в майбутньому буде тримати «Приватбанк», оскільки має кращі канали комунікації із клієнтом, але можемо з упевненістю сказати, що поточна збитковість, ризикованість та негнучка цінова політика банку ставлять його на друге місце. В довгостроковій перспективі динаміка фінансових показників стане позитивною поряд із виходом економіки України з кризи, цінова політика – більш гнучкою, а держава в поточному періоді докапіталізує банк та зробить його платоспроможним, що й визначить майбутнього лідера українського ринку банківських послуг.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Михайлов О. Основы мировой конкурентоспособности. Москва: Познавательная книга плюс, 1999. 592 с.
2. Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу / Національний банк України. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123465.
3. Окрема фінансова звітність та звіт незалежного аудитора за рік, що закінчився 31 грудня 2016 року / Публічне акціонерне товариство «Державний ощадний банк України». 2017. URL: https://www.oschadbank.ua/upload/iblock/483/SSBU_16fsu_separate.pdf.
4. Окрема фінансова звітність та звіт незалежного аудитора від 31 грудня 2016 року / ПАТ КБ «Приватбанк». 2017. URL: https://static.privatbank.ua/files/acpbua/Separate%20UKR_PB%202016.pdf.
5. Показники банківської системи. 2017. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.
6. Офіційний сайт ПАТ «Ощадбанк». URL: <https://www.oschadbank.ua/ua>.
7. Офіційний сайт ПАТ «Приватбанк». URL: <https://privatbank.ua>.

REFERENCES:

1. Mikhaylov O. Osnovy mirovoy konkurentosposobnosti. Moskva: Poznavatel'naya kniga plyus, 1999. 592 s.
2. Normativ dostatnosti (adekvatnosti) regulyativnogo kapitalu / Natsional'niy bank Ukraini. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123465.
3. Okrema finansova zvitnist' ta zvit nezalezhnogo auditora za rik, shcho zakinchivsy 31 grudnya 2016 roku / Publichne aktsionerne tovaristvo «Derzhavniy oshchadniy bank Ukraini». 2017. URL: https://www.oschadbank.ua/upload/iblock/483/SSBU_16fsu_separate.pdf.
4. Okrema finansova zvitnist' ta zvit nezalezhnogo auditora vid 31 grudnya 2016 roku / PAT KB «Privatbank». 2017. URL: https://static.privatbank.ua/files/acpbua/Separate%20UKR_PB%202016.pdf.
5. Pokazniki bankivs'koy sistemi. 2017. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.
6. Ofitsiyiniy sayt PAT «Oshchadbank». URL: <https://www.oschadbank.ua/ua>.
7. Ofitsiyiniy sayt PAT «Privatbank». URL: <https://privatbank.ua>.